

שמעתא אליבא דהלכתא

גליון ת"פ | פרשת בהעלותך | תשפ"א | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם הבאים להציל בשבת רשאים לנסוע בחזרה לביתם

א. היתר סופן משום תחילתו. ב. במקום שאינו מבואר היתר זה להדיא. ג. באיסורים דאורייתא. ד. היוצא להציל. ה. הטעם שהתירו. ו. דעת הרמב"ם והשו"ע בזה. ז. לעשות מלאכות דאורייתא. ח. להחמיר על עצמו.

א. היתר סופן משום תחילתו

איתא **בביצה** (יא.) אמר עולא שלשה היתרו (ביו"ט) סופן משום תחלתן ואלו הן עור לפני הדורסן ותריסי חנויות וחזרת רטיה במקדש. ו**פרש"י** שהתירו סופן שאינו צורך יו"ט, משום תחילתן שהוא צורך יו"ט, שאם לא היו מתירין סופן, לא יעשו תחילתן. חנויות - כמו תיבות הן, ועומדות בשוק, ואינן מחוברות לקרקע, עיי"ש. וכן הובא **בטשו"ע** (סי' תקט"ו סעי' א.).

ב. במקום שאין מבואר היתר זה להדיא

והנה **הראב"ה** (סי' קט) הביא תמיחה **הרבניו אפרים** איך מפשיטין בהמה ביו"ט, דהא אפשר דשקיל בברזי (בחתוכות דקות, מפשיט וחותר, דאין דרך הפשטה בכך) כדאיתא **בשבת** (ק"ז), והואיל ואפשר לאכול בלא הפשט למה התירו הפשט. וכי תימא התירו סופן משום תחלתן, הא ליתא, **דעולא ג' דברים קא' ולא ארבעה**. ועיי"ש **שהראב"ה** כת' דהא דלא שרינן אלא בברזי, היינו מפני שאותו הפשט אינו צורך השבת כ"א צורך הלילה שהוא יו"ט והלכך אין לדחות השבת מפני יו"ט, אבל אם היה ממתין עד הערב היה מותר אפי' להפשיט שהיא מלאכה דא' דצורך או"י דוחה יו"ט, עיי"ש. משמע דדוקא ג' דברים התירו ותו לא.

אלא דלכאורה יש להוכיח דלאו דוקא באלו שלשה התירו, דאיתא **במו"ק** (ז.) כותל הגוהה לרה"ר סותר ובונה כדרכו מפני הסכנה, דאם לאו מינעו ולא סותר. ומפרש **בירושלמי** (מו"ק פ"א ה"ד) דהתירו סופן משום תחלתן. והביאו **ההגה"מ** (יו"ט פ"ח ה"ח) וכתב בשם **הראב"ה** דהא דלא חשיב ליה במס' ביצה משום דלא חשיב אלא הנך דאיירי ביו"ט עצמו ולא בחוה"מ, עיי"כ. וכן מציינו **בנוס' (ביצה ז' ד"ה ובלבד) וברשב"א** (ח"א סי' תרפ"א) שכת' ז' ההיא **דביצה** (יא.) דרב אדם מערים ומלח גרמא גרמא, דעיבוד אוכלין בעלמא ומשום שמחת יו"ט התירו דאל"ה חיי' שמא יסרח הבשר וימנעו ולא שחט והתירו סופן משום תחלתן, עיי"כ.

ועי' **במרדכי** (ביצה סי' תרנ"ח) שכת' שמותר לישא מחזורים לבהכ"נ ביו"ט וה"ה להחזירם ע"מ שלא יגנבו, אע"ג דאינו רוצה להחזירם ללמוד בהם היום, דשרי סופן משום תחילתן, ואע"ג דעולא לא חשיב ליה בהדי שלשה דברים שהתירו סופן משום תחלתן משום דלא מתיני במתניתין בהדיא, עיי"ש. וכן הביא **המ"א** (סי' תקי"ט ס"ג) בשם **היש"ש** וכן נקט **המ"ב** (סי' ק"ו). ועיי"ש **במ"ב** (סי' קכ"ד) שכת' שאם היה מונח מפתח של אוכלין בתיבה המיוחדת למעות ומונח בה מעות, מותר להוציא התיבה כדי ליקח ממנו המפתח ומותר ג"כ להחזירה אם חושש לגנבה, דהתירו סופן משום תחלתן, עיי"כ. ובדרך זה תמצא **במ"ב** (סי' תקנ"ד ס"ק כד.). ועי' **בחוי" (סי' קטו), במהרי"ש ענגיל** (ח"א סי' נ"ח) ו**בקרן לודז** (סי' ק"ב).

ג. באיסורים דאורייתא

ועל מה שאמרו **בביצה** שם מאי תריסין אמר עולא תריסי חנויות כתב **בשטמ"ק** (שם יא. ד"ה גמרא) בשם **רש"י** חנויות כמין תיבות הם ועומדות בשוק ואינם מחוברות בקרקע. ויפה פירש דאלו היו בקרקע פשיטא דאסור אפי' לבית הלל משום דהוי בנין. ולעיל פירש ז"ל תריסין דלתות של חנויות שסוגרין בהם את החלונות, ולא נהירא דא"כ הוי בנין גמור ואסור לכוי"ע.

והשו"ע (סי' תקט"ו סעי' א) התיר בהא דתריסי רק במלאכה דרבנן. ועי' בדברי **הרבניו אפרים** (ה"ל שכת' בתירוץ השני דאותן ג' דברים אינם מלאכה דאורייתא, תדע דהא גבי תריסין כולי לא התירו. ואף **הראב"ה** שהתיר מלאכה דאורייתא היינו כי הוי מלאכת או"י (וקמ"ל שמותר לעשות כדרכו אע"פ שבידו לעשות שלא כדרך). ועי' **בשו"ע** (סי' תצ"ו סעי' טו) שפסק שהשוחט בהמה ביו"ט, טוב לו שלא יבדוק עד שפשיט, שאם תמצא טריפה לא יהא רשאי להפשיטה. ובגמר **הב"ח** (אות י"א) דמה שאסור ההפשט כשמצאת טריפה ולא שרינן סופן משום תחלתן, היינו טעמא דהפשט הוא אה מלאכה וג' דברים דהתירו סופן משום תחלתן אינן אלא באיסורא דרבנן. וכי"כ **המ"א** (סי' ק"ח). ועי' **במ"ב** (סי' טו). אלא דצ"ע **מהמרדכי** שהתיר להחזיר המחזורים ביו"ט ומשמע דאף בהוצאה דאורייתא ה"א שחזרין בכלי זרין למקומן, ומאי קושיא דילמא להציל שאני, אלא אי קושיא הא יו"ט דאמרינן מתוך ובכ"ה אף אם לא צריך לדבר כלל להרבה פוסקים הוי דרבנן כמבאר **בבה"ל** (שם ד"ה מתוך).

ד. היוצא להציל

אולם אכתי י"ל דלעולם התירו אף מלאכה דאורייתא סופן משום תחילתן וכמו שנבאר. שנינו **בעירובין** (מד. - מה.) מי שיצא ברשות (כגון לעדות חלדש, או להציל מן הגייס ומן הנחר, או חכמה הבאה לילד, רש"י) ואמרו לו כבר נעשה מעשה, יש לו אלפים אמה לכל רוח כו', כל היוצאים להציל חוזרין למקומן. והקשו **בגמ'** כל היוצאין להציל חוזרין למקומן ואפי' טובא, והא אמרת רישא אלפים אמה ותו לא, אמר רב יהודה אמר רב שחוזרין בכלי זרין למקומן, ומאי קושיא דילמא להציל שאני, אלא אי קושיא הא קשיא דתנן (רי"ה כג.) בראשונה לא היו זזין משם כל היום כולו התקין ר"ג הזקן שיש להן אלפים אמה לכל רוח ולא אלו בלבד אמרו אלא אפי' חכמה הבאה לילד והבא להציל כו' הרי הן כאנשי העיר ויש להן אלפים אמה לכל רוח, ותו לא והא אמרת כל היוצאין להציל חוזרין למקומן אפי' טובא, אמר רב יהודה אמר רב שחוזרין בכלי זרין למקומן (כלומר הא דתנן חוזרין למקומן לאו בשיעור ההליכה מיירי אלא לומר שחוזרין בכלי זרין למקומן), כדתינא בראשונה היו מניחין כלי זיינן בבית הסמוך לחומה פעם אחת הכירו בהן אויבים ורדפו אחריהם ונכנסו ליטול כלי זיינן ונכנסו אחריהן דחקו זה את זה והרגו זה את זה ויתר ממה שהרגו אויבים, באותה שעה התקינו שיהיו חוזרין למקומן בכלי זרין, ונב"י אמר לא קשיא כאן שנצחו ישראל את אומות העולם כגון שנצחו אומות העולם את עצמן, עיי"כ. וכת' **הרא"ש** (שם פ"ד סי' ה) בשם **רבינו מאיר** (פסקי עירובין סי' צ"א) דהלכתא כהנך תרי אוקימתא. וכן דעת **הרמב"ם** (שבת פכ"ז ה"ח) וביאר האוקימתא של הגמ' בין נצחו ללא נצחו דהיינו אם יד ישראל תקיפה או ידיהם תקיפה. וכן פסק **השו"ע** (סי' ת"ז סעי' טו). ועי' **בטור** (שם) שכת' כשחזר חוזר עם כלי זייניו. ולא חילק בין אם נצחו ישראל או לא ומשמע דלעולם חוזרין עם כלי זיינן, וכי"כ **הפרישה** (שם) ושכן דעת הרמב"ם. וכן נקטו **הב"ח** (אות א) ו**המ"ב** (סי' ק"ו).

ה. הטעם שהתירו

ועי' **בטוס'** (שם ד"ה כל) שכת' על הא דכל היוצאין להציל חוזרין למקומן, דהא דלא חשיב ליה **בביצה** גבי הנך ג' דהתירו סופן משום תחילתן דזה אינו חידוש, וכל הנהו צריכי כדאמרינן התם, עיי"כ. ומבואר מדבריהם שהתירו ליוצאים להציל לחזור מפני "סופן משום תחילתן". וכן **הרשב"א** (שם ד"ה בפלוגתא) הקשה כנ"ל, ותירץ דהתם פשיטא דהא תנינן להו וליכא למיתלינהו אלא בהתירו סופן משום תחלתן ומאי קמ"ל, עיי"כ. אלא דלכאורה צ"ע שהרי בגמ' אמרו שהטעם שחוזרים למקומם הוא מפני שיש סכנה ואחר התקנה וכמו **שפרש"י** דככה"ג יש לחוש שמא אויבים ירדפו אחריו.

והשטמ"ק (ביצה י"א. ד"ה: הקשה הרשב"א) הביא קושיא התוס', והביא בשם **הרדב"ה** דהך קושיא לאו דוקא נקטה **שהרי מפני הסכנה התירו לחזור ואפי' בכלי זיינן**, אלא כונתו להקשות על הא שיצא ברשות ואמרו לו כבר נעשה מעשה שיש לו אלפים אמה לכל רוח ואע"פ שאין שום סכנה אם לא ילך אלפיים אמה. והטעם כדי שלא תהא מכשילין לעתיד לבא וכן חכמה הבאה לילד וכיוצא"ב. ומי"מ עיקר הקושיא ליתא משום דלא דמיא להנך דחזרת רטיה דהתירו להחזיר סופן כבתחלתן, אבל חכמה הבאה לילד וכי אין חוזרין כבתחלתן, עיי"כ. וכן הוא בדברי **הרבנו יהונתן** שכתב אהא דמותרין לחזור למקומן בכלי זיינן ולא חיי' להעברת ד' אמות ובה"ר ולא להכנסה לפי שסכ"ג היה בדבר. ועי' **בריטב"א** (רי"ה כג. ד"ה התקין) שכת' על הא דהתקין ר"ג פי' כיון שבאו ברשות עשאוהו כאלו קנה שבתה ומשלק' נתנו לך דאיסור תחומין דרבנן. ובדרך זה נקט **המנ"ח** (מצוה כ"ד). אולם **הרמב"ן** (עירובין מ"ג. ד"ה הא"ה) כת' דודאי ר"ג היתר אפי' שיש לחזרין למקומן אפי' למה שהיא איסור מה"ת. יוצא דנח' הראשונים בטעם שמותר להוציאם להציל לחזור הוא מפני שהוא סכ"ג או שהתירו אף איסורי תורה סופן משום תחילתן.

פניני הלכה

האם אפשר לחלל מעשר שני על פירות

א. כתב **הרמב"ם** (ה"ל מע"ש פ"ב ה"ב וה"ו) מדת חסידות שפודין מעשר שני בזמן הזה בשווי כדרך שפודין אותו בפני הבית. והורו הגאונים שאם רצה לפדות שוה מנה בפרוטה לכתחילה בזמן הזה פודה, לא יהיה זה חמור מן הקדש, ומשליך הפרוטה לים הגדול. וכן אם חלל מעשר שוה מנה על שוה פרוטה מפירות אחרות הרי זה מחולל, ושורף את הפירות שחילל עליהם כדי שלא יהיו תקלה לאחרים, כפדיון נטע רבעי בזמן הזה. כמו שבארנו בהל' איסורי מאכלות (עיי' פ"י ה"י).

ובהשגות **הראב"ד** (שם) - תמה אני אם אמרו הגאונים שיפדה מעשר שני אפי' בזמן הזה פירות על פירות, אלא במעשר שני של חוצה לארץ שעשאו כדמאי. [וכבר העיר **הכ"מ** (שם) דמ"ש דהרמב"ם תלה בדביו דפודין על פירות בדברי הגאונים, אין נראה כן מדבריו, שלא כתב בשם הגאונים אלא שאם רצה לפדות שוה מנה בפרוטה פודה].

והנה בלשון הרמב"ם יש לפרש דלא קאמר אלא לענין דיעבד שאם חילל על פירות מחולל, אבל לכתחילה לא שרי.

אולם בפ"ד ה"ב כתב - וכן אם רצה לחלל פירות המעשר על פירות אחרות, יעלו הפירות השניות ויאכלו בירושלים, ולא יחלל ממין על שאינו מינו ולא מן היפה על הרע ואפי' באותו המין, ואם חילל ה"ל אלו מחוללות. עיי"כ. ומבואר דבארתו המין שרי לחלל על פירות אפי' לכתחילה, וכן דייק שם **הכ"מ**.

וכן מבואר בדבריו בהל' מאכלות אסורות (פ"י ה"י) לענין פדיון נטע רבעי בזה"י שכתב - ואחר כך פודה את כולו ואפי' בפרוטה אחת וכו' או מחלל על ש"פ מפירות אחרות.

וכתב **החזו"א** (דמאי סי' ג' ס"ק י') דממה שכתב הרמב"ם בפ"ב דמותר פירות על פירות, משמע דבזה"י שרי אפי' באינו מינו, וכמ"ש בהדיא בהל' מאכלות אסורות. ולשון דיעבד שכתב בהל' מע"ש הוא לאו דוקא.

וכן הוא לדינא **בשו"ע** (סי' של"א סק"ח) דיכול לחלל מע"ש על פירות אחרים. ובביאור **הג"א** (שם אות ר') ביאר דמ"ש שם בסק"ג "אם חילל" דמשמע לשון דיעבד הוא לאו דוקא דאף לכתחילה שרי לסברתו.

וכן בס"י רצ"ד ס"ו לענין פדיון רבעי כתב השו"ע דיכול לפדות הפירות על שוה פרוטה או על פירות שישוו פרוטה.

ועיני' עוד בשו"ת **אבנת רובל** (סי' ד') דתמה השואל על המנהג שנהגו לחלל פירות על פירות, דאפי' הרמב"ם כתב בפ"ב דאם חילל הרי זה מחולל דמשמע רק בדיעבד. והשיב לו הב"י דאפשר דאף לכתחילה התיר הרמב"ם אע"ג דפשט לשונו משמע דבדיעבד קאמר, אפשר שסמך על מ"ש כמו שבארנו בהל' מאכלות אסורות (פ"י ה"י) ששם מוכח דאפי' לכתחילה שרי. [וייל"ע שלא ציין לדברי הרמב"ם בפ"ד ה"ב הני"ל וכמ"ש הוא גופא בכ"מ שם]. ואף דבאבנת רובל כתב כן רק בדרך אפשר, מדבריו בכ"מ והשו"ע חזינן דהכי ש"ל לדינא.

ובשו"ת **הרדב"ז** (ח"ב סי' תשל"א) נשאל על סדר הפרשת תמי"מ בירושלים, ובתוך תשובתו שם כתב דפודין מע"ש על שוה פרוטה או פירות אחרים השווים ש"פ. וכן הוא **בשערי צדק** (לבעל החכמת אדם - פ"א ה"ח) דיחלל המעשר שני על מטבע היוצא בשוק או על פירות אחרים.

ועיני' בשו"ת **הר צבי** (רע"ב ח"א סי' קט"ז אות ח') דכתב משמיה דר' אליעזר מיכל הויזרדף שראה שהגר"ש סלנט תרם תו"מ ופדה את המע"ש בחתיכת סוכר. וכן אי"ל הגר"נ לפידות בשם רמ"י דאנציגר שמע מהגרש"ש כנ"ו. [ועיי' מ"ש לבאר אמאי ליכא בזה החסרון דאינו גידולי קרקע].

